

Değer: İktisadi Bir Yaklaşım

İsa Yılmaz,

İstanbul: İktisat Yayınları, 2020, 88 s.

ISBN: 978-625-7015-42-4

Değerlendiren: Âdem Levent

Genel itibariyle felsefi soruşturmanın konusu olan değer, modern endüstriyel kapitalizmin gelişimine paralel olarak diğer birçok şey gibi iktisadileşmiştir. Daha evvel değer, 19. yüzyıldan farklı olarak felsefe tarihinde değer felsefesi olarak kendine yer bulmuştur. 19. yüzyılda değer, nihilizm krizinin ortaya koymuş olduğu tehditkâr meseleye cevap olarak açıklanmıştır. Nietzsche'nin yazılarının yaygınlaşmasından sonra değerlerden bahsetmek popülerleşmiştir. Tam da bu kavşakta bilim değerden arınmış addedilirken; değerlemeler dünya görüşünün safına yollanmıştır (Schmitt, 2022, s. 34). Felsefede özne-nesne dikotomisi içinde varlık alanı bulan değer, özellikle 19. ve 20. yüzyıl boyunca modern endüstriyel kapitalizmin etkili olup yayılım göstermesiyle felsefi tartışmalardan sıyrılmış ve iktisadi olanın merkezine doğru taşınmıştır. Değer teorisi, iktisat biliminin alanına ait görülmüştür. Her şeyin evrensel biçimde kendinde oluşmuş değeri olduğu ve geriye kalan her şeyi, insan ve tabiatını özgül değerden yoksunlaştıran kapitalizmin yalnızca bir yan görüngüsü

@ Dr. Öğretim Üyesi, Uludağ Üniversitesi

ID 0000-0002-1683-6107

Levent, A. (2022). Değer: İktisadi bir yaklaşım. [İsa Yılmaz, Değer: İktisadi bir yaklaşım kitabının değerlendirme yazısı]. *İş Ahlakı Dergisi*, 15(2), 184-187.

Kitap Değerlendirme

© İGİAD
DOI: 10.12711/tjbe/d3899
İş Ahlakı Dergisi, 2022
isahlakidergisi.com

Başvuru : 05.07.2022
Kabul : 26.07.2022
Basım : 11.2022

veya alelade bir neticesi olmadığı belirtilmiştir. Kapitalizmin kendine mahsus mantığını kabul ederek onun icabına bakmak isteyen antikapitalist bir emek felsefesi de benzer bir yönde ilerlemiştir (Schmitt, 2022, s. 19). Artık modern endüstriyel kapitalizmle birlikte ister kapitalist saftan isterse antikapitalist saftan bakılsın fark etmez, insan ve insana ait olan her şey değerlemelere konu olarak iktisadın alanına giriş yapılmıştır.

Bu bakımdan kapitalizmin iç tarihinde değer gelişim süreci, iktisadi düşünce okulları gözünden izlenebilir. Kapitalizmin gelişim tarihinde ortaya çıkan fizyokrasi, merkantilizm, klasik politik iktisat ve neoklasik iktisat gibi çeşitli iktisadi düşünce okullarının değere yüklediği anlam farklıdır. Bu nedenle iktisatta değer konumu oldukça tartışmalı ve bir o kadar da önemlidir. Değer meselesi, bir taraftan iktisadi düşünce okullarının temel ayrışma noktalarını gösterirken diğer taraftan da tarihsel perspektifte kapitalist piyasa sürecindeki fiyatlamayı açıklayan önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca değer, özelde iktisat ve felsefe genelinde de bilim ve metafizik arasındaki ilişkinin genel seyrini de göstermektedir. Neoklasik iktisadın egemenliği neticesinde değerden bağımsız olmak daha bilimsel bir iktisat için gerekli görülürken; değerlerden bahsetmek daha öznel ve felsefi bir tavır içinde algılanmıştır. Dolayısıyla iktisatta değerden bahsetmek başlı başına iktisadi düşünce tarihine giriş yapmak ve felsefi olduğu kadar sosyolojik atraksiyonları da olan bir alana adım atmak manasına gelmektedir. Ancak gerek iktisat gerekse sosyoloji literatüründe bu tarz kuşatıcı eserlerle karşılaşmak oldukça güçtür.

Bu minvalde İsa Yılmaz'ın *Değer: İktisadi Bir Yaklaşım* isimli kitabı tam da bu denli bir açığı gidermeyi üstlenen bir çalışma olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Giriş ve sonuç kısımları hariç üç bölümden oluşan Yılmaz'ın eseri, kavramsal bir titizlikle neoklasik iktisadın unuttuğu iktisat ve değer ilişkisini yeniden gündeme taşımayı hedeflemekle başlamaktadır (s. X). Genel okuyucunun yanında akademik okurlara da seslenen eser, doğrudan olmasa da metnin satır aralarında İslam iktisadının değere yaklaşımını da sunmaktadır.

Eser, iktisadi zeminde değer kavramının mahiyetini, izdüşümlerini ve neticelerini ele alarak kavramsal bir araştırma sunmayı amaçlamaktadır. Bu gayeyle adalet, eşitlik, refah, dağılım, para, finans ve piyasa gibi konularda değer tartışmasının belirleyiciliği ile etkilerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (s. 5).

Eserin birinci bölümünde “Felsefi ve İktisadi Değer” ele alınmaktadır. Burada değer, kısa bir şekilde de olsa felsefe tarihi ile ilişkilendirilmekte ve değer felsefi anlamları verilmektedir. Söz konusu ilişkilendirmede, Yeni Çağ biliminin gelişme-

siyle değerın “değersizleşmesi” olarak kopuş yaşadığı ve 20. yüzyıl boyunca olguculuğun değere baskın geldiği sunulmaktadır. İktisadi açıdan değerde ise klasik politik iktisattan neoklasik iktisada değer meselesi gayet doyurucu bir şekilde işlenmektedir. Adam Smith, David Ricardo ve Karl Marx özelinde izah edilen emek-değer teorisi, Sanayi Devrimi’nin getirdiği ticari toplumla yani endüstriyel kapitalizmle birlikte ele alınmaktadır. Bir malın değerinin ona harcanan emek miktarıyla ifade edildiği emek-değer teorisi, klasik politik iktisadın merkezi kavramlarından biridir. Daha sonra neoklasik iktisatla birlikte bu görüş, değerın kaynağının ancak üretilen malın kişiye sağladığı fayda cinsinden belirlenebileceği şekline bürünmüştür. Birinci bölümün en dikkat çekici tarafı, değerın yapay zekâ ile ilintilendirilerek *transhümanizme* değinmesidir. Teknolojinin geldiği seviye nedeniyle giderek karmaşık hale gelen üretim yapılarının ve faktörlerinin değer açısından analizinde, Marx’ın değer teorisinin güncelliği bu bölümde sorgulanmaktadır. Özellikle son 20 yıldaki teknoloji, yapay zekâ ve üretimde robot kullanımını gibi gelişmelerle değeri ortaya çıkaran faktörlerin gittikçe karmaşık hale geldiği görülmektedir. Buna bir de üretimde emek fenomenini sarsacak *transhümanizm* akımı eklenince klasik değer teorilerinin bugünün dünyasında ne denli açıklayıcı olduğu sorgulanacaktır (s. 16).

Eserin ikinci bölümünde değer, çeşitli iktisadi kavramlar ve kurumlarla ilişkilendirilmektedir. Fiyat, adil fiyat, piyasa, sermaye ve finans, birey ve toplum, devlet ve hukuk, ihtiyaçlar ve tüketim, kalkınma, çalışma, mübadele, bilim ve teknik gibi kavramlarla vakıf ve zekât tarzındaki kurumlar, değerle bağlantılandırılmaktadır. Eserin bu bölümü, daha çok sosyolojik bir görünüm sergilemektedir. Karl Polanyı’nın gömülülük (*embeddedness*) yaklaşımını, değer temelli ahlak ekonomisi olarak neoklasik iktisadın değerden bağımsız yaklaşımına alternatif sunulurken Pierre Bourdieu’nun alan teorisi, birey, toplum ve iktisat eksenli güç ilişkileri ile toplumsal normları ve değerlerin belirleyiciliğini akla getirmektedir (s. 33). Ardından Wael B. Hallaq, Michel Foucault, Andre Gorz ve Jean Baudrillard gibi düşünörlere yer verilmesi, eserin kaleme alınırken çok geniş bir yelpazeden beslendiğini göstermektedir. İkinci bölümün sonlarında bilim, teknik ve değer ilişkisinin Martin Heidegger’in düşünceleriyle ele alınması eserin bir başka başarısı olarak yorumlanabilir. Heidegger, tekniği bir ilişki olarak tanımlarken kendinin bilincinde olan özne olarak doğmuş özne-insan ile yaşam ve varlıktan yoksun, düzenlenmeye açık edilgen bir nesne-dünya arasındaki ilişkinin adı şeklinde belirtmektedir (s. 58).

Üçüncü bölüm ise “İktisadi Değerden Piyasa Değerlemesine: Malların Maddi Değerini Belirleme Üstüne” adıyla iktisat ve değer tartışmasını, piyasada maddi değerın belirlenmesi ile genişletmeyi amaçlamaktadır. Piyasada malların değerini

belirlerken iki hususa vurgu yapılmaktadır. Birincisi, içsel bir etken olarak malların değer ölçüsü kabul edilirken para biriminin taşınması gereken fonksiyonlara ve ikincisi, dışsal bir etken olarak piyasanın yapısına yer verilir (s. 66). Bu bölümde yazar, tam olarak değer temelli iktisadi düşünce geliştirdiğini belirtir. Değişimin ve dönüşümün bireysel hayatta yaşanacak küçük ama ısrarlı adımlarla, toplumsal olarak bir arada ve dayanışma içerisinde olmayla ve adaleti tesis edici kurumlar geliştirmekle mümkün olacağını iddia eder. Bunun için küresel piyasanın tüm eşitsizliklerine rağmen piyasa etkinliğinin ötesinde adaleti gözeten ve değer temelli ile paylaşım esaslı alternatifleri öne çıkaran iktisadi girişimlerin geliştirilmesi gerekmektedir (s. 74).

Eserin genel değerlendirilmesi olarak nitelendirilecek sonuç kısmı, yazarın İslam iktisadına ilişkin fikirlerinin en açık biçimde sunulduğu yerdir. Yazara göre İslam iktisadının temelleri, değer odaklı bir iktisadi sistemin inşasını şart koşar (s. 77). Ya da İslam iktisadı değer yüklü bir iktisadi sistemdir. Değer yüklü olmak iktisadi her faaliyetin arka planında toplumsal olarak benimsenmiş ilkelerin olması ve bu ilkelerin de İslami değerlerin bağrından çıkması demektir. Ancak iktisadi faaliyetlerin merkezinde insan olduğu için değerlerin taşıyıcısı da yine insandır. İktisat-değer ilişkisi, bu yüzden zorunlu olarak yine insan odaklı bir çabanın ürünüdür (s. 78).

Sonuç itibarıyla eserin iktisat ile değer ilişkisini iktisadi ve sosyolojik olduğu kadar İslam iktisadi perspektifiyle ele alması, Türkçe literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ancak iktisadi düşünce tarihinde değer dendiğinde akla gelen merkantilizm ve fizyokrazi gibi okulların fikirlerine değinilmemesi, eserin bir zayıflığı olarak görülebilir. Zira değerın kaynağının soruşturulmasında akla ilk gelen merkantilizm ve fizyokrazi gibi iktisadi düşünce okullarıdır. Ayrıca modern anlamda değer meselesini felsefe tarihinde yaygınlaştıran Nietzsche gibi bir düşünürün fikirlerine değinilmemesi, değeri iktisadi ve felsefi açıdan tartışan eseri bir parça eksik bırakmaktadır. Bu bağlamda geçtiğimiz aylarda Türkçe'ye çevrilen Carl Schmitt'in *Değerlerin Tiranlığı* adlı kitabı, Yılmaz'ın eseriyle birlikte düşünüldüğünde ilgili eksikliği giderecek önemli bir girişim olacaktır.

Kaynakça | References

Schmitt, C. (2022). *Değerlerin tiranlığı: Bir hukukçunun değer felsefesi hakkındaki mülahazaları*. M. Cemil Ozansü (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.